

בס"ד

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בשלח, תשע"ו
מספר 1154

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

בין קריעת ים סוף למעמד הר הכרמל

אברהם סופר

תהליך יציאת מצרים מגיע לשיאו ולסיומו בפרשתנו, במעמד קריעת ים-סוף. במהלכו הקב"ה משנה את סדרי הבריאה ומשדד את מערכות הטבע בנס הגדול של קריעת ים סוף, כאשר בני ישראל הולכים בתוך הים ביבשה, והמים משמשים להם חומה מימינם ומשמאלם.

תגובתו הספונטנית של עם ישראל לנס קריעת הים אף היא מרשימה לא פחות. העם כולו פוצח בשירה אדירה, שבשיאה מכריז ישראל את ההכרזה המפורסמת והידועה: "מִי כָמֹכָה בְּאֵלֶם ה' מִי כָמֹכָה נֹאדָר בְּקִדְשׁ נִוְרָא תְהִלַּת עֲשֵׂה פְלֹא" (שמ' טו:יא), ובהמשך: "ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" (שם:יח). עד היכן הגיעו הדברים? המקרא עצמו מעיד "וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבַמָּשֶׁה עֲבָדוּ" (שמ' יד:לא). קרי, אם עד למועד זה היה למי מבני ישראל ספק בקיומו של בורא עולם ובשליחתו של משה, חרף הקורות אותם עד עתה, הרי שמעמד קריעת ים-סוף ביסס וביצר את האמונה בבורא עולם "וּבַמָּשֶׁה עֲבָדוּ".

דא עקא, שלאחר תום המעמד, בחלוף שלושה ימים בלבד מאותו אירוע נסי ונשגב, התחילו בני ישראל לנדוד במדבר, לא מצאו מים, ומיד החלו להלין על משה. אולם כידוע, בכך לא סגי. בהמשך הם התלוננו על כך שאין להם לחם ובשר, ביכו את סיר הבשר והלחם שאכלו – לטענתם – לשובע במצרים, עד שהאשימו את משה ואהרון שהוציאו ממצרים כדי להמיתם במדבר. כך, למעשה, עד שלהי הפרשה, כמעט, המקרא מתאר בהרחבה ובפירוט רב את תלונותיהם¹ על הקב"ה ועל משה עבדו, ואת געגועיהם ל"תענוגות מצרים". הדבר תמוה, לא רק בשל העדר ההלימה בהתנהגותם של בני ישראל בפרק זמן כה קצר לאחר הנסים שנעשו להם, אלא בעיקר בשל העובדה שהתורה מוצאת לנכון לסמוך את תיאור האירועים הללו באופן כל-כך מנוגד ודרמטי.

עיון בנביא מעלה אף הוא מקרה דומה להפליא למתואר בספר שמות. בתקופת מלכותו של המלך אחאב, כאשר המלך ואיזבל אשתו נאבקו עד חרמה בכל מי שנשא את שם ה', וטיפחו את נביאי הבעל, הציע אליהו הנביא לאחאב לקבץ את כל עם ישראל אל הר-הכרמל, ולערוך שם מבחן שבאמצעותו יוכרר אם ה' הוא האלוקים או לחילופין הבעל (מל"א יח:יט-מו). הדבר ייעשה באופן הבא: אליהו יניח פר אחד על עצים ללא אש, וכך יעשו גם נביאי הבעל. כל צד יקרא לאלוהיו, ומי אשר יעלה באש את הפר - הוא האלוקים. תחילה ניסו את כוחם נביאי הבעל, וקראו בשם הבעל, אולם ללא הועיל. אז לקח אליהו הנביא שתיים עשרה אבנים ובנה מהן מזבח, ניתח את הפר ונשא תפילה וביקש: "עֲנֵנִי ה' עֲנֵנִי" (שם:לז). מיד ירדה אש-ה' ואכלה את הפר, את העצים ואת האבנים. בתגובה לאותו נס גלוי נפל כל העם על פניו והכריז ואמר: "ה' הוא הֵאֱ-לֹהִים ה' הוא הֵאֱ-לֹהִים" (שם:לט), תגובה המזכירה מאוד את תגובתם של ישראל לקריעת ים סוף: "ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד", ואת התיאור שהאמינו בה.² בדומה למסופר על ישראל לאחר קריעת הים, מסופר על תלאותיו של

* אברהם סופר, עורך דין ומגשר.

¹ השורש ל-ו-נ, חוזר על עצמו פעמים רבות בפסוקים אלה, בהטיות שונות. לדוגמה: וַיִּלְנוּ; תִּלְנָתִיכֶם; מִלִּינִם; וַיִּלְךְ.

² מעניין לציין שלאחר הנס הזה הורה אליהו לישראל לתפוס את נביאי הבעל, ואליהו עצמו המיתם בנחל קישון, בדומה למצרים שטבעו בים-סוף.

אליהו לאחר המעמד בכרמל. איזבל ביקשה להמיתו, והכתוב מתאר בהרחבה כיצד הלך אליהו לבדו במדבר, ישב תחת עץ רותם וביקש את נפשו למות. בהמשך מתואר כיצד הלך על ה', כיצד נותר לבדו כשבכל אותה עת מבקשים להמיתו (שם יט: א-יד), ונראה שלא זכה בתמיכת העם (ראו במיוחד שם פס' י); מעמד הר הכרמל לא הותר, כנראה, כל רושם והשפעה.

אף כאן מתעוררת ביתר שאת השאלה לפרש התנהגותו זו של אליהו הנביא ושל עם ישראל, שכן זה עתה זכה אליהו לקדש שם שמים ברבים ולהוביל את עם ישראל להכרה תודעתית לפיה ה' לבדו הוא האלוהים. בנוסף הוא ממית חלק גדול מנביאי הבעל ומקבל הכרה ולגיטימציה ציבורית רחבה בהיותו שליח לדבר ה' בעולם. והנה מספר פסוקים לאחר מכן, אליהו מבקש את נפשו למות ומליך על ה' כי הותרו לבדו.

אין ספק שקיים דמיון רב בין האירועים. בשניהם אנו עדים להתעוררות של תחושת התרוממות בקרב העם בשל הנהגה נסית גלויה, המשנה סדרי בראשית וחורגת מסדרי הטבע. בשניהם הגיע העם להכרה מתוך אמונה שה' הוא האלוהים ואפס זולתו. ברם, בהמשך המידי ובסמיכות של זמנים הגיע השבר והחורבן הגדול. לפתע נראה היה שכל אותו מעמד אדיר לא היה אלא אפיזודה חולפת בלבד, כענן בוקר. זאת ועוד, ממה שמתואר במקרא ונשנה בנביא עולה שמדובר בטבע קיומי המאפיין התנהגות אנושית בכל עת ובכל זמן, ללא קשר למקום או לתקופה. ואם כן, מהי התובנה שאותה ניתן להסיק מהמתואר?

נראה כי יסוד גדול גלום בדבר. אמונה, הכרה ויראת אלוהים אינן יכולות להתבסס ולהתפתח על רקע של התגלות נסית בלבד, גדולה ומרשימה ככל שתהיה. אמנם אפשר להסתייע בה, אולם לא ניתן להשתית עליה אורחות חיים. הכרה זו במעמדו של האדם בפני בורא עולם היא תוצר של עמל רב ומתמיד.

על רקע זה אפשר לבאר ולהבין את התנהגותם של בני ישראל במדבר לאחר קריעת ים-סוף. באותו פרק זמן, כל האמונה וההכרה של בני ישראל בקב"ה היו מבוססות על אותות ונסים בלבד. הדבר התחיל עוד כאשר שב משה ממדין למצרים (שמ' ד: כז-לא), וכינס יחד עם אהרון את זקני בני ישראל. אהרון סיפר להם את אשר דיבר ה' עם משה, אולם רק לאחר שעשה להם את האותות, רק אז מספרת התורה שהעם האמין לדבריהם. הדבר ממשך כמובן בכל עשר המכות שראו העם במצרים, עד קריעת ים סוף, כאמור. כך שלמעשה במשך כל אותו פרק זמן, כל ההכרה של בני-ישראל בקב"ה הייתה מבוססת על אותות ומופתים והנהגה נסית בלבד. אולם בכואם להתמודד עם חיי המעשה ותלאות המדבר, מיד החלו לזעוק ולהתלונן, וסבלות מצרים היו בעיניהם עדיפים על נדודי המדבר.

הדבר נכון גם בתקופת המלכים. באותם ימים היו בני-ישראל שקועים בד' אמות של עבודה זרה. אחאב יחד עם איזבל דאגו לבצר את מעמדם של נביאי הבעל, במקביל לרדיפת נביאי ה'. אליהו הנביא סבר לתומו כי כאשר יוכיח על דרך הנס לבני ישראל כי ה' הוא האלוהים,³ יתייצב העם לימינו ויסייע לו במאבקו נגד אחאב. אמנם, ברגעים הראשונים שלאחר הנס נראה היה שאכן העם ניצב לצדו, ממית את נביאי הבעל ומכריע כי ה' הוא האלוהים. ברם ימים ספורים לאחר-מכן, אליהו מוצא את עצמו לבדו, בודד ורדוף. אף כאן הדבר ניכר ביתר שאת; ניסיונו של אליהו לבסס את הכרתו של העם בה' ואת יראתו על ידי נס ומופת כשל כישלון חרוץ. העם הותרו לבדו, מופקר ורדוף ע"י איזבל, ושב מיד לסורו.

נמצאנו למדים כי הכרה ואמונה של אדם בכורא עולם אינה יכולה לבוא מן החוץ בשל אירוע רגעי, אלא באמצעות הכרה פנימית ומחייבת במסגרת חיי היום יום.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
כתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

³ בהקשר זה נאים דברי רש"י על הפסוק: "עֲדַמְתִּי אִתָּם פְּסָחִים עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים" - שתי המחשבות, שאינכם מבינים להכריע מי האלוקים" (מל"א י"ח).